

Spel- en activiteit- enbegeleiding

De pedagogisch medewerker heeft het ridderkasteel van Playmobil midden op de tafel gezet. Vier jongens en één meisje (5 en 6 jaar) zitten rond de tafel, ieder kind heeft een ridder in de hand. Ze laten hun ridders het kasteel in- en uitgaan. De ridders lopen een tijdje doelloos heen en weer over de wenteltrap. De pedagogisch medewerker zit bij de kinderen en volgt het spel. 'Wie woont er boven?', vraagt ze. 'Deze woont boven.' 'Waarom woont deze boven?' 'Want deze ridder moet altijd uitkijken of de vijand er aankomt.' Dat brengt de andere kinderen op een idee. 'En wij gaan het kasteel verdedigen met onze zwaarden als de vijand komt.' 'Ja ik zie soldaten.' 'Kom snel, naar buiten, pak je zwaard.' Even later staan alle ridders met getrokken zwaarden buiten het kasteel. De pedagogisch medewerker staat op en gaat naar een groepje meisjes in de verkleedhoek.

De pedagogisch medewerker heeft door haar vragen het spel een wending gegeven. Zij bemoeit zich daarna niet meer met de inhoud van het spel, dat wordt door de kinderen verzonnen. Het is tenslotte hun spel.

Dit hoofdstuk gaat eerst over het vrije spelen en daarna over buiten spelen. Het laatste deel van dit hoofdstuk gaat over georganiseerde activiteiten. Al die vormen van spelen moeten aandacht krijgen in de buitenschoolse opvang.

Vrij spel en georganiseerde activiteiten in balans

Vrij spelen en georganiseerde activiteiten zijn beide belangrijke onderdelen van het aanbod in de buitenschoolse opvang. In het vrije spel bepalen de kinderen de inhoud en het verloop van het spel. Vrij spelen is bij uitstek een situatie waarin kinderen op zichzelf kunnen zijn en leren door doen.

Ze kunnen samen spelen of alleen. Kinderen hebben de vrijheid om te spelen zoals zij het bedacht hebben en om

er weer mee op te houden als zij willen. De pedagogisch medewerkers houden zich meestal op de achtergrond. Hun rol is vooral het scheppen van voorwaarden.

Naast vrij spel zijn er ook georganiseerde activiteiten. Daarin hebben de pedagogisch medewerkers een actieve en sturende rol. Tijdens de uitvoering hebben zij in principe de leiding. De activiteiten worden uitgevoerd met een vooropgezet doel en leiden ook tot een vooraf bedacht resultaat. Er is een duidelijk begin en een duidelijk einde. Vaak hebben de pedagogisch medewerkers ook een initiërende rol.

Zij doen de voorstellen aan de kinderen. Dat betekent niet dat de kinderen geen actieve rol kunnen hebben. Zij kunnen ook onderwerpen voor activiteiten bedenken en die (gedeeltelijk) zelf leiden.

Een activiteitenaanbod onderscheidt zich dus van vrij spel; er is meer sturing en initiatief van de pedagogisch medewerker en het is meer resultaatgericht. Soms zijn de activiteiten gericht op ontspanning en beweging, maar ze kunnen ook educatief gericht zijn.

Per centrum voor buitenschoolse opvang wordt de balans tussen vrij spelen en georganiseerde activiteiten bepaald. De mogelijkheid tot vrij spelen mag in geen enkel centrum voor buitenschoolse opvang ontbreken, daarover is iedereen het eens. Het aandeel van de georganiseerde activiteiten in het dagprogramma is meer onderwerp van discussie.

In heel grote centra voor buitenschoolse opvang (waar bijvoorbeeld meer dan honderd kinderen per dag komen) wil de balans nog wel eens doorslaan naar een aanbod van heel veel activiteiten. Is dat goed? Sommigen vinden dat het vrije spel betere ontplooiingsmogelijkheden en meer ontspanning biedt, zeker in aanvulling op de schooldag, waarop kinderen ook al veel 'moeten'. Zij zijn ook bang dat kinderen zichzelf niet meer leren vermaken als er zo veel voor hen georganiseerd wordt. Anderen vinden dat kinderen behoefte hebben aan meer uitdaging en stimulering en dat kan geboden worden via deze activiteiten. In de meeste centra voor buitenschoolse opvang worden beide geboden en kunnen kinderen kiezen.

Pedagogische doelen van vrij spel

- › Autonomie ervaren, zelf keuzes leren maken;
- › experimenteren en ervaren door doen;
- › uitdagen om tot zelf spelen te komen;
- › iets leren;
- › samen spelen en vrienden maken.

Deze pedagogische doelen spreken voor zichzelf en betreffen vooral de bevordering van persoonlijke en sociale competenties. Zie hoofdstuk 7 'Vier pedagogische basisdoelen'.

De pedagogisch medewerker laat kinderen de ruimte om eigen keuzes te maken en zelf te experimenteren. Als het spelen geblokkeerd dreigt te worden, kan de pedagogisch medewerker een handje helpen en zich daarna weer terugtrekken. Even iets samendoen met de pedagogisch medewerker helpt kinderen om net dat stapje verder te komen.

Spelen is ook de motor om interacties tussen kinderen op gang te brengen. Kinderen vanaf 4 jaar praten vooral met elkaar over hun spel. Vanuit dat spelen ontstaan ook de eerste vriendschappen. Dit zijn op deze leeftijd vaak kinderen met gelijkgestemde speelstijl, interesses en persoonlijkheden. Bijvoorbeeld kinderen die allebei van lego houden of die allebei voetbalplaatjes verzamelen.

Ondersteuning bij het maken van vrienden is een van de belangrijkste dingen die de pedagogisch medewerker de kinderen kan bieden, en dat gaat vooral via het spelen. Soms is een extra duwtje nodig door het kind bewust maar onnadrukkelijk te koppelen aan kinderen die een beetje op hem lijken.

Alle kinderen willen graag vrienden hebben: kinderen met wie ze graag spelen en praten, en op wiens hulp ze vertrouwen. Maar vrij spelen is niet altijd samen spelen. Kinderen spelen ook graag eens even alleen.

Begeleiden van vrij spel

De pedagogisch medewerkers hebben de keuze uit drie houdingen tijdens het vrije spel van kinderen:

- › afstand houden;
- › het spel op gang brengen;
- › meespelen.

De keuze hiertussen hangt af van het verloop van het spel en van het doel van de pedagogisch medewerker. Soms is het nodig om het spel (weer) op gang te brengen. Als kinderen prettig aan het spelen zijn, is er geen noodzaak voor meedoen.

Afstand houden

De kinderen zijn zelf bezig, in een eigen hoek of eigen ruimte zonder direct toezicht. Het voordeel hiervan is dat de kinderen zelf moeten zorgen voor het goede verloop van het spel. Ze bepalen de regels, sluiten compromissen en lossen zelf conflicten op. Ze kunnen hun fantasie de vrije loop laten zonder rekening te houden met volwassen ogen en oren. In de directe aanwezigheid van de pedagogisch medewerkers gaan kinderen zich automatisch op hen richten, zelfs al bemoeien die zich niet met het spel.

Het spelen zonder toezicht heeft als nadeel dat de pedagogisch medewerkers niet precies weten wat de kinderen beleefd hebben. Veel van de gebeurtenissen tussen de kinderen onttrekken zich aan hun gezichtsveld. Dit is jammer, zeker als daardoor ook negatieve gebeurtenissen gemist worden, zoals een ruzie, een mislukking of negatieve bejegening van een kind. Een oplossing hiervoor is om aan het einde van de middag met de kinderen samen terug te kijken op hun spel: wat hebben jullie gedaan, was het leuk, was iedereen tevreden?

Afstand houden gaat voor kleine kinderen anders in zijn werk dan voor de groteren; 4- en 5-jarigen spelen graag

in de ruimte waar ook de pedagogisch medewerker zich bevindt. Dat vinden zij veilig, zeker als er een grote groep kinderen aanwezig is. Dan weten zij dat er ingegrepen kan worden bij conflicten. Ook willen zij regelmatig wat laten zien aan de pedagogisch medewerker of hulp hebben bij hun bezigheden.

Vanaf 6 jaar vinden kinderen een eigen hoek waarin ze onzichtbaar kunnen zijn prettig. Maar ze hebben de pedagogisch medewerker nog vaak nodig. Hoe ouder de kinderen worden, hoe meer zij ook buiten gehoorsafstand van de pedagogisch medewerkers willen spelen. De kinderen moeten echter wel weten waar zij zich bevinden in geval van nood.

Als het spel tussen de kinderen goed verloopt, geven de pedagogisch medewerkers de kinderen autonomie. Ze laten wel blijken dat ze volgen wat er gebeurt, bijvoorbeeld via uitspraken als: 'Wat zijn jullie leuk aan het spelen' of 'Wat een spannend verhaal maken jullie'. De kinderen vinden het fijn dat hun pedagogisch medewerker er belangstelling voor heeft.

Het spel op gang brengen

Pedagogisch medewerkers zien vaak kinderen in de groep die een stimulans nodig hebben om te gaan spelen of om op nieuwe ideeën te komen voor hun

spel. Veel kinderen hebben even een zetje nodig. 'Je hebt al een hele tijd niet meer met de klei gespeeld. Zullen we de klei eens tevoorschijn halen?' Of: 'Ik zou het wel leuk vinden om deze muur te gaan versieren met nieuwe tekeningen. Wie wil er meedoen?' Of de pedagogisch medewerkers beginnen zelf met een activiteit, kastanjepoppetjes maken of een legokasteel opzetten, en meestal komen er dan vanzelf kinderen meedoen. Als de kinderen fijn bezig zijn, kan de pedagogisch medewerker ervoor kiezen om zich terug te trekken, zodat de kinderen zelf het verdere spelverloop kunnen bepalen. De keuze hierin is afhankelijk van het risico dat het spel inzakt zonder actieve begeleiding.

Als een spel een beetje inzakt, stellen pedagogisch medewerkers een neutrale vraag, zoals: 'Wat gebeurt er dan?' Of: 'Waarom is dat zo?' Daarmee sturen ze het spel niet in een bepaalde richting. Dat doen de kinderen zelf. Hun fantasie gaat aan het werk door de vraag. Soms helpt zo'n vraag maar heel even. Dan zijn de kinderen met dit spel kennelijk uitgespeeld.

De pedagogisch medewerker kan ook uitleg geven tijdens het spel. Als de pedagogisch medewerker één keer uitlegt hoe die grote puzzel gemaakt moet worden, zal het kind het de volgende keer zelf proberen.

Meespelen

Door meespelen zal de pedagogisch medewerker snel het middelpunt van het spel worden. De kinderen richten zich dan vooral op haar. Voor meespelen zijn verschillende motieven.

- › Spelverrijking: de pedagogisch medewerker brengt het spel op een hoger niveau door er nieuwe elementen aan toe te voegen. Samen met de pedagogisch medewerker kunnen de kinderen een veel mooier kasteel bouwen dan alleen.
- › Meer kinderen in het groepje bij het spel betrekken: de pedagogisch medewerker geeft de toekijkers ook een rol in het spel.
- › Contacten tussen kinderen bevorderen: de pedagogisch medewerker brengt ze met elkaar in gesprek of stimuleert de hulp van de een aan de ander.

Over wel of niet meespelen vindt vaak discussie plaats tussen de pedagogisch medewerkers. De uitkomst van de discussie is afhankelijk van het doel dat je nastreeft voor de kinderen: zelfstandig zijn en autonomie ervaren aan de ene kant, en begeleiding bij de ontwikkeling van vaardigheden en de sociale contacten aan de andere kant. Pedagogisch medewerkers kijken naar wat de kinderen in hun groep het meeste nodig hebben.

Aandachtspunten bij vrij spel

Pedagogisch medewerkers scheppen de voorwaarden voor vrij spelen. Daarbij is een aantal aandachtspunten (Hajer & Keesom 2008):

- › materiaal klaarzetten;
- › gevarieerd spel;
- › in kleine groepjes;
- › vrijheid om te stoppen;
- › observeren van vrij spel.

Materiaal klaarzetten

De pedagogisch medewerkers zetten de spelmaterialen van tevoren klaar. Zij variëren die regelmatig zodat kinderen af en toe verrast worden. Indien mogelijk ligt het speelgoed op vaste plaatsen in hoeken of kasten waar de kinderen het zelf kunnen pakken.

Gevarieerd spel

Er zijn veel verschillende soorten spel. Kinderen spelen graag fantasiespel waarbij ze de wereld om hen heen als inspiratiebron gebruiken. Bewegingsspelletjes zijn ook een vast onderdeel van vrij spelen, evenals knutselen, bouwen en prutsen, en natuurlijk allerlei andere creatieve en expressieve bezigheden. Al deze soorten spel helpen

kinderen om mogelijkheden in het leven en zichzelf te leren kennen. Kinderen bereiken al deze spelniveaus vanzelf als daarvoor de juiste omgeving geschapen wordt: een gezellige sfeer, aantrekkelijk materiaal, speelkame-raadjes en af en toe stimulans of uitleg.

In kleine groepjes

Vrij spelen gaat het beste in kleine groepjes. Daarom zijn de materialen verspreid over verschillende hoeken van de ruimte. Er zijn ook hoekjes met privacy, door een gordijntje of achter een kast. Zo kunnen de groepjes ongestoord spelen zonder dat er iedere keer een ander kind bijkomt. In elke groep zijn er ook kinderen die graag alleen spelen. Jonge kinderen van 4 of 5 jaar lopen vaak een beetje rond te kijken naar wat anderen doen of verliezen zich in een bouwspel of spel met poppen. Ze spelen alleen, maar isoleren zich niet van de groep. Vanaf de leeftijd van 6 jaar gaan sommige kinderen zich bewust terugtrekken. Een boekje lezen in een stil hoekje, met poppen spelen achter een gordijntje, alleen op de computer. De pedagogisch medewerker scheidt hiervoor gelegenheid door de inrichting van de ruimte, waarin altijd privacyhoekjes zijn.

De pedagogisch medewerker voelt meestal wel aan of het om behoefte aan rust en privacy gaat of dat er verlegenheid in het spel is. Sommige kinderen isoleren zich omdat zij geen sociale contacten in de groep hebben of niet weten hoe ze die contacten moeten leggen. De pedagogisch medewerker helpt hen daarmee. Bijvoorbeeld door het koppelen van twee kinderen door ze samen een taak te geven. Ook georganiseerde activiteiten zijn een goede gelegenheid om kinderen op een natuurlijke manier met elkaar in contact te brengen.

Vrijheid om te stoppen

In het vrije spel kunnen kinderen zelf kiezen wanneer ze willen ophouden. Kinderen moeten de vrijheid en ruimte hebben om zich los te maken van het groepje om ergens anders te gaan spelen. Dat is ook van belang voor hun welbevinden. Een meisje dat bang is voor twee andere meisjes, wordt zo niet gedwongen om toch de hele middag in het gezelschap van die meisjes buiten te spelen. Een jongen die gepest wordt, kan weglopen en iets anders gaan doen. Het is belangrijk om in de buitenschoolse opvang hiervoor oog te hebben. De kinderen kunnen immers niet naar huis, zoals zij zouden doen als zij op straat geen zin meer hebben of gepest worden.

Observeren van vrij spel

Pedagogisch medewerkers kijken regelmatig oplettend rond hoe de kinderen vrij spelen, zowel binnen als buiten. Welke spellen en spelen zijn favoriet? Welke hoeken worden veel gebruikt? Hebben alle kinderen materialen waarmee ze graag spelen? Spelen ze in vriendengroepen, in tweetalen of alleen? Dat doen ze om goed te kunnen inspelen op de verschillende behoeften in de groep. Op basis van deze observaties vervangen de pedagogisch medewerkers de spelmaterialen of richten zij de hoeken anders in. Een belangrijke vraag bij observaties van vrij spel is ook of alle kinderen met vriendjes of leeftijdgenoten kunnen spelen. Is er een kind dat de aansluiting mist? Zo ja, hoe kunnen ze de groep bij dat kind betrekken? Buiten spelen is voor veel kinderen een ander gevoel dan binnen spelen. Sommigen voelen zich vrijer en vrolijker buiten. Anderen voelen zich juist minder op hun gemak op een grote buitenspeelplaats, zeker de jongere kinderen die wellicht bang zijn onder de voet gelopen te worden. Als de pedagogisch medewerkers

PRAKTIJK

Weet Kevin wel hoe hij moet spelen?

De pedagogisch medewerker volgt Kevin (5 jaar) een tijdje terwijl zij fruit aan het schillen is. Waar speelt Kevin het liefste mee en met wie? Kevin zit aan de tekentafel, samen met een aantal meisjes. Hij krast over een papier en neemt dan een volgend vel en krast dat weer vol. Intussen kijkt hij naar het tekenen van de meisjes, zonder zich ermee te bemoeien. 'Kevin, wil je iets anders doen?', vraagt de pedagogisch medewerker. Kevin staat op en loopt naar de doos met lego. Hij pakt een stukje en laat het weer in de doos vallen. Dan gaat hij kijken bij het kleien. Daar zitten meer kinderen van zijn leeftijd, samen met een andere pedagogisch medewerker. 'Kom je ook kleien, Kevin?' Hier heb je een stukje klei. Kevin gaat aan tafel zitten en drukt zijn duimen in de klei. Hij kijkt weer naar de andere kinderen. Na deze observatie neemt de pedagogisch medewerker zich voor om Kevin een tijdje actiever te begeleiden bij zijn spel. Weet hij wel hoe hij moet tekenen en wat je met klei en lego kunt doen?

dat constateren, kunnen er op de speelplaats stukken voor de jonge kinderen worden afgebakend.

Buiten spelen

Buiten spelen is vooral vrij spelen voor kinderen. Kinderen spelen de laatste jaren steeds minder buiten. Dat geldt vooral voor kinderen in de grote stad. Deze ontwikkeling heeft twee oorzaken.

- › De beschikbare buitenruimte voor kinderen is afgenomen, met name door de toename van bebouwing en het autoverkeer.
- › De beschikbare binnenruimte is daarentegen juist toegenomen. Kinderen mogen vaak in het hele huis spelen in plaats van op een speciaal daarvoor aangewezen plek.

Maar buiten leren de kinderen andere dingen dan binnen. Daarom is het zaak om het buiten spelen expliciet te bevorderen. De buitenschoolse opvang heeft daartoe goede mogelijkheden omdat er altijd een (eigen) buitenruimte aanwezig is. Zie hoofdstuk 16 'Binnen- en buitenruimte'.

Waarom is buiten spelen belangrijk?

In de literatuur worden drie pedagogische onderwerpen genoemd die specifiek tijdens het buiten spelen worden bevorderd:

- › bewegingsvrijheid;
- › gevarieerd spelen;
- › bewegen en motoriek.

Bewegingsvrijheid

Buiten spelen geeft kinderen meer vrijheid dan binnen spelen. Volwassenen houden vaak meer afstand en kinderen kunnen zelfstandiger hun gang gaan en ontdekkingen doen zonder pedagogische inmenging. Daardoor krijgen ze meer vrijheid om zelf over dingen na te denken en te fantaseren. Over een dood musje bijvoorbeeld dat in een hoekje ligt of over een plotseling opstekende stormwind. Er zijn verschillende pedagogen die zich zorgen maken over een sterk toenemende bemoeizucht van opvoeders met het wel en wee van het kind. Buiten zijn geeft kinderen de mogelijkheid zich daaraan te onttrekken. Ze kunnen daar ook hun 'geheime plekken' hebben.

De mogelijkheid voor kinderen om zich terug te trekken uit de sociale contacten is daarbij van belang voor het gevoel van sociale veiligheid van kinderen. Een kind moet dus zelfstandig vanuit de buitenruimte naar binnen kunnen gaan of een volwassene kunnen bereiken.

KENNIS

Een grotere terughoudendheid

Het loslaten van de strikte disciplinerende autoriteit, die decennialang kenmerkend was voor de omgang tussen volwassenen en kinderen, heeft op het eerste gezicht een gunstig effect gehad op de bewegingsvrijheid van het kind. Vergeleken met vroeger mochten kinderen veel meer. Maar het heeft een keerzijde in de soms overdreven aandacht voor alles wat een kind doet. Thuis, op school en in zijn vrije tijd, het liefst willen we alles weten. Voor het kind zijn er maar beperkte mogelijkheden om zich aan de aandacht te onttrekken.

Bron: Breeuwsma (2008).

Een geheime plek

Kinderen hebben door alle eeuwen heen behoefte gehad aan een geheime plek: een plaats die van een kind alleen is of die hij samen met een vriendje of vriendinnetje heeft. Die plek is een geheim voor de volwassenen en voor andere kinderen. Buiten zijn die geheime plekken goed te vinden. Langeveld zegt het zo: 'De 8-jarige begint reeds tussen schuttingen en struiken, tussen en achter heggen en vooral in de kuil eigen werelden te scheppen. Hij ervaart daarmee een aangenaam gevoel van zelfstandigheid, een mogelijkheid om afstand te nemen van de opvoeder. De behoefte aan dergelijke geheimen en privacy behoort bij de identiteitsontwikkeling van kinderen.'

Bron: Levering (2008).

Gevarieerd spelen

Buiten spelen geeft andere ervaringen dan binnen spelen doordat de omgeving minder gestructureerd is. Je kunt er meer bewegen en meer lawaai maken. Vooral de natuur is een bron van nieuwe ervaringen.

Bewegen en motoriek

Klimmen, rennen, glijden, balanceren en balspelen: het zijn ervaringen die kinderen sterk en handig maken en zelfvertrouwen geven. Deze ervaringen doen kinderen veel gemakkelijker buiten op dan binnen. Ten eerste is er buiten meer ruimte dan binnen. En ten tweede lokt de omgeving kinderen uit tot motorische activiteit.

Kinderen leren gevarieerder spelen in het groen

Een natuurlijk speelomgeving stimuleert kinderen tot meer gevarieerd speelgedrag, meer creatief en exploratief speelgedrag, meer sociaal gedrag en bij meisjes ook meer fysiek actief gedrag dan een niet-natuurlijke speelomgeving. Dat concluderen onderzoekers van Alterra die de verschillen in het speelgedrag van kinderen in een sporthal en een natuur-speeltuin vergeleken. In de sporthal vertoonden de kinderen voornamelijk functioneel gedrag en speelden volgens de regels. De onderzoekers vinden dat er alle reden is voor zorg over de mogelijkheden om in het groen te spelen en de effecten daarvan op het speelgedrag van kinderen, omdat tussen 1989 en 2004 het bebouwde gebied in Nederland met 20% is toegenomen.

Bron: Hajer & Keesom (2008).

Een hekje: daar wil ieder kind even vanaf springen. Het klimrek: daar wil elk kind even naar boven. Een liggende boomstam: uitstekend om over te klimmen of op te balanceren. Een hut boven in de boom: geen kind dat daar niet graag een kijkje wil nemen. Een grasveld: heerlijk om daar met de bal te spelen en je lekker te laten vallen terwijl je hem vangt.

Kinderen leren door alle motorische activiteiten hoe zij hun lichaam moeten gebruiken en op hun kracht en behendigheid te vertrouwen. Helaas merken schoolartsen dat kinderen in Nederland onhandiger zijn dan vroeger en ook minder uithoudingsvermogen hebben. Alle reden dus om het buiten spelen te stimuleren.

Aandachtspunten bij buitenspel

Buiten spelen is bij uitstek een gelegenheid waar kinderen volgens eigen initiatief spelen. De pedagogisch medewerkers scheppen vooral de goede voorwaarden daarvoor. Ze zorgen dat kinderen veilig, prettig en gevarieerd kunnen spelen. Om die taak goed te kunnen uitvoeren, is het nodig dat een of meer van de pedagogisch medewerkers buiten aanwezig is of bereikbaar is voor de kinderen. Dit biedt hun emotionele veiligheid. Ze weten

dat ze kunnen terugvallen op hun hulp indien nodig. En bij valpartijen biedt de pedagogisch medewerker troost en een pleister.

Bij aanwezigheid buiten kan de pedagogisch medewerker waar nodig meespelen of ingrijpen. Dat is nodig als kinderen niet prettig spelen of anderen storen.

De kinderen die extra begeleiding nodig hebben, zijn in vier categorieën onder te verdelen (Caminada 2005).

- › Teruggetrokken kinderen die vaak alleen in een hoek zitten of vlak bij de pedagogisch medewerker blijven.
- › Dwarrelaars die van de een naar de ander dwalen en niet tot spel komen.
- › Rustverstoorders die zich overal in mengen en het spel van anderen vaak verstoren.
- › Kinderen die in conflictsituaties verkeren die ze niet meer zelf kunnen oplossen.

Teruggetrokken kinderen

Kinderen kunnen buiten vaak bang zijn om zich te mengen tussen de spelende kinderen. Zij zien heel veel kinderen en hebben geen overzicht over wat er gebeurt. De pedagogisch medewerker kan met hen samen over de

speelplaats tussen de spelende kinderen lopen en overal even gaan kijken. De pedagogisch medewerker benoemt dan wat er waar gebeurt. 'Hier zitten Mina en Samira in de zandbak te spelen. En kijk daar zijn de grote kinderen aan het basketballen. Dat doen ze altijd bij de basket, zie je wel? Ze mogen alleen op dit stuk basketballen. Dat andere stuk is voor de kleine kinderen die willen fietsen. Vind jij het leuk om ook daar te fietsen?'

Dwarrelaars

Kinderen kunnen soms hun draai niet vinden op de speelplaats. Ze zien niets wat ze leuk vinden om te doen of geen kinderen met wie ze samen kunnen spelen. Als dit vaker voorkomt, kan de pedagogisch medewerker met deze kinderen van tevoren een plannetje maken. 'Wat ga jij vandaag buiten doen, Joost? Het regent een beetje, zie je wel. Wil je je regenpak aan en dan in die plassen springen? Of ga je liever fietsen?'

Rustverstoorders

Niet alle kinderen leren vanzelf hoe ze aan andere kinderen moeten vragen om mee te mogen doen of rekening te houden met andere kinderen. Het helpt als de pedagogisch medewerker in die situaties voordoet hoe je zoiets

doet. Bijvoorbeeld eerst in een klein groepje kinderen en pas daarna in een grotere groep. De pedagogisch medewerker blijft in de buurt van een kind dat gemakkelijk een spel verstoort, om dit te voorkomen en snel te kunnen ingrijpen. Anders is de kans groot dat de andere kinderen het betreffende kind gaan uitsluiten.

Kinderen in conflictsituaties

Sommige conflicten kunnen de kinderen prima zelf oplossen. Er zijn ook conflicten waarbij het uit de hand loopt. Kinderen die elkaar pijn gaan doen of kinderen die het onderspit delven en gaan huilen. Vaak komen kinderen zelf naar de pedagogisch medewerker toe met het verzoek om te bemiddelen in een conflict. De pedagogisch medewerker helpt de kinderen hun conflict op te lossen. Zie hoofdstuk 11 'Interactievaardigheden'.

Pedagogische doelen van georganiseerde activiteiten

Het georganiseerde activiteitenaanbod is een essentieel onderdeel van de buitenschoolse opvang. De pedagogisch medewerkers zorgen voor activiteiten waaraan de hele groep of een gedeelte van de groep kan deelnemen. Ze brengen daarmee afwisseling in het dagprogramma, waardoor de kinderen steeds weer uitgedaagd worden om nieuwe dingen te leren. De georganiseerde activiteiten kunnen binnen of buiten plaatsvinden.

Er zijn veel pedagogische doelen voor een activiteiten-aanbod. Ze liggen vooral op het terrein van het bevorderen van persoonlijke en sociale competenties:

- › het dagprogramma interessanter maken;
- › de ontwikkeling van kinderen bevorderen;
- › de interessegebieden van kinderen uitbreiden;
- › intensief en resultaatgericht bezig zijn;
- › positieve interacties tussen kinderen bevorderen;
- › nieuwe of teruggetrokken kinderen bij de groep betrekken.

Dagprogramma interessanter maken

De buitenschoolse opvang heeft het aanbieden van gestructureerde activiteiten in het afgelopen decennium omarmd als een goede mogelijkheid om meer afwisseling te bieden aan de kinderen. Het is een goed middel gebleken om de kinderen tussen 7 en 12 jaar aan de buitenschoolse opvang te binden. Zonder dit activiteitenaanbod gingen de kinderen het op een gegeven moment saai vinden. Bijkomende reden was

PRAKTIJK

Hoe maak je een houtvuur?

Bouw het vuur als volgt op:

- › Leg in het midden licht ontvlambaar materiaal, zoals verpulverde dennenappels of droge houtkrullen. Je kunt ook samen met de kinderen aanmaakblokjes maken door dennenappels in kaarsvet te dopen.
- › Maak om het midden een piramide van dunne droge takken en twijgjes.
- › Laat aan de kant waar de wind vandaan komt een opening over. Hier kun je het vuur later aansteken.
- › Bouw je piramide verder uit met grotere dikke takken. Laat ook hier de opening vrij.
- › Op een zonnige, windstille dag kun je ook vuur maken met een stukje papier, een vergrootglas en wat geduld.

Bron: E-learning module Natuur (in de BSO (2010).

om kinderen op de buitenschoolse opvang de mogelijkheid te bieden hun hobby's te beoefenen. De kinderen kunnen op die dagen niet naar een speciale sport-, ballet- of muziekcursus gaan. De buitenschoolse opvang fungeert zo als een club voor de kinderen.

Ontwikkeling bevorderen

Met de georganiseerde activiteiten wil de buitenschoolse opvang tevens de brede ontwikkeling van kinderen bevorderen. Kinderen houden vooral van bewegen en sporten in hun vrije tijd. Daarom staan dat soort activiteiten vaak centraal in de buitenschoolse opvang. De laatste tijd nog meer dan vroeger vanwege de noodzaak van preventie van dik worden in Nederland. Daarnaast vinden er allerlei andere activiteiten plaats op verschillende ontwikkelingsgebieden: creatief, techniek, cultuur, natuur. In deel IV 'Profielen' komen centra voor buitenschoolse opvang aan bod die één bepaald ontwikkelingsgebied als leidraad voor hun hele aanbod nemen.

Interessegebieden uitbreiden

Nauw verwant met voorgaande is het doel om de interessegebieden van kinderen te verbreden. Kinderen vanaf 4 jaar moeten kunnen ervaren wat zij leuk vinden, waar zij goed in zijn en wat zij graag beter willen kunnen. Zo ontwikkelen zij hobby's. Eén kind in de groep

blijkt heel hard te kunnen rennen. Het is goed voor zijn zelfvertrouwen om dat te ervaren. Een groepje andere kinderen wil dit ook kunnen. Daarom organiseert de pedagogisch medewerker een 'hardloopcursus' voor de liefhebbers: korte stukjes, lange stukken, achteruitlopen, estafette, hand in hand rennen, eigen record verbeteren. En zo zijn er ontelbare gebieden waarop kinderen graag willen ervaren of ze het kunnen en of ze het leuk vinden: skeeleren, hutten bouwen, schaken, muziek maken, muziek luisteren, mozaïek leggen, maquettes maken enzovoort.

Intensief en resultaatgericht

Belangrijk doel is ook dat kinderen ervaren hoe fijn je je voelt als je in opperste concentratie met een activiteit bezig bent. Net als volwassenen ervaren kinderen dan een 'flow': een positieve mentale toestand waarbij je volledig opgaat in je bezigheid en de tijd helemaal vergeet. En helemaal als je daardoor ook resultaten boekt. Dat is belangrijk voor het zelfvertrouwen van het kind.

Positieve interacties

Een heel ander pedagogisch doel ligt op het terrein van de sociale competenties. Activiteiten met de groep zijn

een goed middel om kinderen onderling met elkaar in contact te brengen. Ook kinderen die tijdens het vrij spelen elkaar niet opzoeken, zoals een groepje jongens en een groepje meisjes, spelen zo toch met elkaar samen. Ditzelfde geldt voor vriendenkoppels die eigenlijk alleen maar met elkaar spelen. Via de activiteiten krijgen ook andere kinderen de kans om bevriend met hen te raken. De groepscohesie wordt bevorderd als kinderen samen een leuke activiteit doen. Kinderen leren bovendien onverwachte aspecten van iemand kennen.

Teruggetrokken of nieuwe kinderen betrekken

Een stil jongetje blijkt accordeon te kunnen spelen en daardoor stijgt de belangstelling voor hem. De pedagogisch medewerker organiseert daarom een muziekworkshop, waarin alle kinderen een instrument mogen meenemen, als ze dat hebben. Pedagogisch medewerkers verzamelen zelf ook instrumenten. Pedagogisch medewerkers gebruiken het activiteitenaanbod zo om op een natuurlijke manier nieuwe of teruggetrokken kinderen in de belangstelling te brengen van de anderen.

Organiseren van een activiteiten aanbod

Een programma voor activiteiten samenstellen is heel leuk om te doen. Pedagogisch medewerkers doen dat vaak al brainstormend in hun team en komen dan op de leukste ideeën door aan elkaar te vragen: 'Wat vond jij vroeger leuk om te doen?' Of: 'Wat denk jij dat de kinderen bezighoudt op dit moment?' Veel teams sluiten aan bij de actualiteit, zoals Dierendag of de Kinderboekenweek.

Een activiteitenprogramma kan op verschillende manieren georganiseerd worden:

- › spontaan opkomend;
- › vlak van tevoren georganiseerd;
- › lang van tevoren georganiseerd;
- › voor de groep of voor het hele centrum;
- › voor verschillende leeftijden;
- › betrekken van kinderen (en ouders).

Spontaan opkomend

Veel activiteiten ontstaan spontaan. Tijdens het eten en drinken aan tafel vragen de kinderen bijvoorbeeld of ze vandaag mogen kleien. De pedagogisch medewerker kijkt even of er voldoende klei is en vraagt aan de kinderen wat ze willen gaan maken. Het blijkt dat een aantal

kinderen op school net geleerd heeft om eendjes te maken. 'Willen jullie aan de andere kinderen laten zien hoe je dat doet?', vraagt de pedagogisch medewerker. Met als gevolg dat de hele groep aan het kleien slaat. Aan het einde van de middag staat er een trotse rij eendjes in de vensterbank. Deze wijze van activiteiten-aanbod vergt een attente en flexibele houding van de pedagogisch medewerkers. Zij moeten ter plekke op de ideeën voor een gezamenlijke activiteit komen en deze ook dadelijk kunnen uitvoeren en leiden.

Vlak van tevoren georganiseerd

Er zijn ook activiteitenprogramma's die elke week worden bedacht en uitgevoerd. De pedagogisch medewerkers bespreken bijvoorbeeld elke vrijdagmiddag wat ze de komende week zullen aanbieden. Dat kan gaan om één georganiseerde activiteit per dag of om meerdere activiteiten per dag. De keuze hiervan is vooral afhankelijk van de grootte van het centrum voor buitenschoolse opvang. Hoe meer kinderen, hoe meer activiteiten je kunt organiseren.

De pedagogisch medewerkers kunnen een lijst ophangen op een centrale plek en de kinderen vragen om zich voor een bepaalde activiteit in te schrijven. Een activiteit kan ook ter plekke aangekondigd worden aan de kinderen die er zijn, tijdens het eten en drinken na schooltijd.

PRAKTIJK

Bso-activiteiten in week 10 t/m 12, thema Circus

Week 10

Maandag:	Verkleedkleden maken	Voor: groep geel (4-8 jaar)
Dinsdag:	Kunsten oefenen in sporthal	Voor: open inschrijving
Donderdag:	Knutselen: leeuw maken	Voor: groep geel

Week 11

Maandag:	Verkleedkleden afmaken Decor maken	Voor: groep geel Voor: groep groen (9-12 jaar)
Dinsdag:	Kunsten oefenen in sporthal	Voor: open inschrijving
Donderdag:	Circusmuziek	Voor: open inschrijving

Week 12

Maandag:	Optreden	Voor: alle kinderen
Dinsdag:	Optreden in sporthal	Voor: open inschrijving
Donderdag:	Optreden	Voor: alle kinderen

Bron: Activiteitenprogramma bso Het kinderkwartier.

De kinderen kunnen vrij besluiten of ze mee willen doen en waaraan. Het kan bijvoorbeeld gaan om een knikkerwedstrijd, kookactiviteit of een computerspel. Deze activiteiten zijn vaak eenmalig, op één middag uit te voeren. Toch vraagt dit aanbod wel voorbereiding van de pedagogisch medewerkers:

- › controleren of er voldoende materiaal is;
- › taakverdeling tussen de pedagogisch medewerkers afspreken;
- › inrichten van de ruimte en klaarzetten van materialen.

Met deze aanpak kunnen de pedagogisch medewerkers goed inspelen op wensen en interesses van de kinderen. Als de kinderen een week eerder opeens hun knikkers meenemen in de groep, weten de pedagogisch medewerkers dat het tijd is voor een knikkerfestijn. Niet alle activiteiten zijn echter op deze korte termijn te organiseren.

Lang van tevoren georganiseerd

De buitenschoolse opvang kan een jaar-, een kwartaal- of een maandprogramma maken. Dit is nodig bij activiteiten die voorbereiding vergen, zoals: materiaal aanschaffen, ruimtes in orde maken, inhuren van vakkrachten of vervoer. Dit kan een uitstapje betreffen (naar het strand), een feest (verjaardag van alle pedagogisch

medewerkers), een workshop (koken), een cursus (blokfluit), een themaweeke (waar komt voedsel vandaan?), een project (een toneelvoorstelling maken) of een wekelijks terugkerende activiteit (zwemmen). Voor sommige van deze activiteiten is er geen keuze: alle kinderen doen bijvoorbeeld mee aan het feest of een uitstapje naar een ver strand. Voor andere onderdelen van het programma is vrije keuze. Kinderen schrijven zich voor dergelijke activiteiten in.

Voor de groep of voor het hele centrum, en ook nog voor de wijk?

Sommige centra voor buitenschoolse opvang organiseren een activiteit per groep. Ze gaan bijvoorbeeld samen een dierentuin bouwen of samen naar het park om te voetballen. Andere centra organiseren een scala aan activiteiten in alle ruimtes van de buitenschoolse opvang waaraan kinderen uit alle groepen kunnen deelnemen. Vanzelfsprekend biedt de tweede optie meer keuze aan de kinderen, maar dat vergt ook meer organisatietalent van de pedagogisch medewerkers. In een team van zes pedagogisch medewerkers met drie groepen kunnen bijvoorbeeld vijf activiteiten worden aangeboden: schilderen op zolder, toneelspelen op de eerste verdieping, apenkooien in de gymzaal, voorlezen

PRAKTIJK

Kinderen voor kinderen

De oudere kinderen hebben vast dingen geleerd die ze graag aan de jongere kinderen willen leren. Juist de buitenschoolse opvang met zo veel verschillende leeftijden in huis, biedt hiervoor een leuke gelegenheid. Hieronder een voorbeeld van een workshop Dans, gegeven door drie meisjes van 10 jaar aan een groepje 4-jarigen. De pedagogisch medewerker helpt mee om het te organiseren.

- › Les 1: warming-up en drie danspasjes leren.
- › Les 2: vijf danspasjes leren.
- › Les 3: het hele dansje doen.

Daarna: uitvoering op de buitenschoolse opvang! De ouders mogen ook komen kijken.

Ontleend aan: Perotti & Bout (2010).

op de begane grond en zandkasteel maken in de grote zandbak. Vijf pedagogisch medewerkers verdelen zich over de activiteitenruimtes. De zesde loopt rond om individuele kinderen te helpen. Bij een dergelijke aanpak worden de 4- en 5-jarigen vaak uitgezonderd. Voor hen wordt een aparte activiteit georganiseerd in hun eigen ruimte. Zij kunnen vaak nog niet zelfstandig hun weg vinden door de hele buitenschoolse opvang. En ook biedt dit concept hun waarschijnlijk onvoldoende bescherming en geborgenheid.

In kleine dorpen of wijken zonder veel kindervoorzieningen kan de buitenschoolse opvang zijn activiteiten ook openstellen voor andere kinderen in de buurt. Pedagogische overweging daarbij is dat de kinderen van de buitenschoolse opvang zo meer de band kunnen onderhouden met hun vriendjes en vriendinnetjes die niet naar de buitenschoolse opvang gaan.

Voor verschillende leeftijden

De pedagogisch medewerkers houden bij hun activiteiten-aanbod voor de groep rekening met de leeftijdsfase van de kinderen. Dat is niet altijd gemakkelijk, want in een groep zitten kinderen van verschillende leeftijden. Een oplossing is om dezelfde activiteit voor verschillende leeftijdsniveaus uit te werken en de subgroepen te verdelen over de aanwezige pedagogisch medewerkers. Dat kan met zoiets als voorlezen of kleien, maar niet met

een voetbal- of tafeltennistoernooi. Een andere oplossing is dat de groten tot taak krijgen de kleintjes te helpen. Het beste is om leeftijdsgroepen te maken met ongeveer twee jaar leeftijdsverschil, bijvoorbeeld door kinderen van verschillende groepen of verschillende centra voor buitenschoolse opvang te combineren. Dan kunnen leeftijdsgerichte activiteiten worden uitgevoerd.

Betrekken van kinderen (en ouders)

Het activiteiten-aanbod is bij uitstek een terrein waarop kinderen inspraak kunnen hebben en initiatieven kunnen nemen. Bij spontaan opkomende activiteiten is dit een gegeven. Maar ook bij van tevoren georganiseerde activiteiten kunnen kinderen meedoen. Een eenvoudige vraag in de groep als: 'Ik zoek onderwerpen voor onze workshops in de komende maand. Wat wil je graag leren?' of 'Wat willen jullie graag met z'n allen doen?' levert meestal leuke reacties op: 'Make-up opdoen', 'Skeeleren', 'Koekjes bakken', 'Tafeltennistoernooi'. De pedagogisch medewerker kan dit zelf uitwerken of samen met de initiatiefnemers vormgeven. Zie hoofdstuk 14 'Kinderparticipatie'. De inspraak kan ook wat formeler verlopen, bijvoorbeeld via overleg in de kinderraad of via een ideeënbus. De pedagogisch medewerkers kunnen ook eerst zelf een aantal ideeën verzamelen en ze dan voorleggen aan de groep.

Ook ouders hebben vaak goede ideeën voor activiteiten en kennen personen die een specialistische activiteit willen helpen uitvoeren, bijvoorbeeld: brood bakken, de tuintjes verzorgen of een halfuurtje voorlezen.

Aandachtspunten bij het activiteiten-aanbod

Er zijn tal van pedagogische aandachtspunten bij de vormgeving van het activiteiten-aanbod. De omgang met keuzevrijheid van kinderen is hierbij het belangrijkste:

- › keuzevrijheid tussen activiteit of vrij spel;
- › stimuleren om mee te doen;
- › variatie in het aanbod;
- › balans tussen georganiseerde activiteiten en vrij spel;
- › balans tussen drukke en rustige activiteiten;
- › balans tussen competitie en samenwerken;
- › doorgaande lijn naar de school.

Keuzevrijheid tussen activiteit of vrij spel

In de buitenschoolse opvang staat de vrije keuze van kinderen hoog in het vaandel. Want het gaat om de vrije

tijd van kinderen, en daarin mogen ze zelf bepalen wat zij spelen. Daarom organiseren veel pedagogisch medewerkers de activiteiten zodanig dat die keuze aanwezig blijft. Kinderen krijgen de keuze tussen meedoen met het activiteitenaanbod of zelf gaan spelen. Of kinderen krijgen de keuze tussen twee verschillende soorten activiteiten: bijvoorbeeld een tekenworkshop of een sportactiviteit buiten.

In de praktijk is er een aantal praktische overwegingen waardoor die vrije keuze niet altijd mogelijk is. Er zijn niet altijd voldoende pedagogisch medewerkers beschikbaar om op de vrij spelende kinderen te letten. Alle handen zijn nodig voor de begeleiding van de activiteiten. Vaak wordt er dan voor gekozen om de kinderen die niet mee willen of kunnen doen, een andere rol te geven tijdens de activiteit: ze mogen de pedagogisch medewerker helpen, een eigen activiteit doen of kijken alleen maar toe zonder actief mee te doen. Twee 4-jarigen in de groep willen bijvoorbeeld niet meedoen met de toneelvoorstelling. Zij krijgen een stapel verkleedkleden en mogen af en toe showen aan de groep.

Bij een activiteit voor de hele groep wordt ook niet altijd vrije keuze gegeven. Afhaken van één kind kan namelijk besmettelijk werken op de andere kinderen. Als Chaja niet mee wil naar de kinderboerderij, dan willen Lisa en Sandra ook niet meer mee, en voordat je

het weet haakt de halve groep af en kan het uitje niet doorgaan.

Stimuleren om mee te doen

Vrije keuze geven staat soms op gespannen voet met een andere pedagogische overweging voor een activiteitenaanbod. Met een activiteit wil de pedagogisch medewerker de ontwikkeling, de gezondheid of de sociale contacten van de kinderen bevorderen. Zij organiseert bijvoorbeeld een wedstrijdje zaklopen omdat deze activiteit de positieve onderlinge contacten bevordert. Bij deze doelstelling wil de buitenschoolse opvang dan ook dat alle kinderen meedoen. Een andere overweging om geen vrije keuze te geven is dat voor sommige kinderen de doelen extra belangrijk zijn. Kinderen die te dik zijn vinden bewegen vaak niet leuk of schamen zich en haken daarom eerder af. Maar voor die kinderen is zo'n activiteit nu juist zo goed. Ze krijgen dan wel extra steun tijdens de activiteit. De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat het betreffende kind zich op zijn gemak voelt.

Variatie in het aanbod

Er zijn talloze mogelijkheden voor activiteiten. Maar soms kun je ongemerkt toch een eenzijdig aanbod doen. Daarom helpt het om het activiteitenaanbod af en toe

langs een meetlat te leggen. Er zijn veel meetlatten mogelijk. De meetlat van ontwikkelingsgebieden, of wensen van kinderen of minderheden in de groep, de wensen van ouders en basisscholen. De vragen zijn dan: Komen alle ontwikkelingsgebieden aan bod? Zijn er behoeften in de groep kinderen die we onvoldoende aandacht geven? Wat vinden ouders en scholen belangrijk? Wat lezen we in de kranten over prioriteiten voor kinderen? Aan het einde van dit hoofdstuk staat bij soorten activiteiten nog enige informatie waarmee het activiteitenaanbod beoordeeld kan worden.

Balans tussen georganiseerde activiteiten en vrij spel

Het is altijd belangrijk om de balans tussen een georganiseerd activiteitenaanbod en vrij spelen te bewaken. Dit is extra van belang als er weinig keuzevrijheid voor de kinderen is in soorten activiteiten of tussen activiteit en vrij spelen. Het activiteitenaanbod moet bijdragen tot een afwisselende en interessante dagbesteding, maar niet tot een overgeorganiseerd kinderleven. De tijdsduur van georganiseerde activiteiten wordt daarom vaak beperkt tot 45 minuten à een uur in de korte schoolmiddagen. De vrije middagen en de vakanties zijn een ander verhaal. Hier kan een activiteit langer duren.

Balans tussen competitie en samenwerken

Een belangrijke keuze bij het vormgeven van het activiteitenaanbod is het al dan niet inbouwen van competitie. Competitie richt zich op het resultaat van een activiteit. Hardlopen om te kijken wie het hardst loopt in plaats van hardlopen om te ervaren hoe de wind door je haren blaast. Vanaf de leeftijd van 6 jaar gaan kinderen zichzelf vaak met elkaar vergelijken. Kinderen willen graag weten of ze beter zijn in hardlopen, puzzels maken of tafeltennis dan een ander. Daardoor leren ze over zichzelf, het is een onderdeel van hun identiteitsontwikkeling. Zie hoofdstuk 4 'Leren en ontwikkelen'. Competitie komt tegemoet aan die behoefte tot vergelijken en laten zien waar je goed in bent. Jongens doen meestal graag mee aan activiteiten met een competitie-element. Ze organiseren zelf ook vaker wedstrijdes dan meisjes. Meisjes vinden competitie niet altijd prettig en organiseren hun spel vaker als bezigheid zonder winnaar of verliezer. De pedagogische vraag doet zich dan voor of je hieraan tegemoet wilt komen en jongens moet uitdagen met competitie en meisjes minder. Of dat je juist ook de andere kant aanbiedt, dus jongens vooral spelletjes waarin samenwerken en praten een grote rol spelen en

meisjes juist het competitie-element laten ervaren. De meeste pedagogisch medewerkers doen beide. De meningen over competitie als belangrijk element in het activiteitenaanbod zijn vaak verdeeld. Voorstanders wijzen erop dat kinderen competitie zelf vaak leuk en spannend vinden. Vooral jongens dagen elkaar toch al voortdurend uit om te zien wie ergens het beste in is. Tegenstanders van competitie wijzen op de verliezers. Soms verliezen is niet erg; dat stimuleert kinderen om zichzelf te verbeteren. Maar door altijd verliezen krijgt het zelfvertrouwen van kinderen een knauw. Een tweede argument tegen competitie is dat het onderlinge strijd en ruzies kan aanwakkeren. Competitie roept soms sterke emoties op bij kinderen. De meeste pedagogisch medewerkers gebruiken competitie in een deel van hun activiteitenaanbod, maar zorgen ook voor activiteiten waarin juist de samenwerking en het plezier in bezig zijn centraal staan.

PRAKTIJK

'Voor meisjes'

Pedagogisch medewerker Karel, dezelfde Karel als uit hoofdstuk 10, krijgt er op een gegeven moment genoeg van dat hij altijd maar moet voetballen en ravotten met de jongens. Hij heeft veel meer belangstellingen. Daarom spreekt hij met zijn collega's af dat hij de komende week activiteiten binnen gaat doen. Een van de andere pedagogisch medewerkers neemt zijn taak buiten over en gaat met de kinderen voetballen of andere balspelen doen. Karel gaat met een groepje kinderen kralenkettingen maken. De jongens komen na het voetballen kijken. 'Waarom kom je niet buiten Karel?' Karel antwoordt: 'Ik vind het ook hartstikke leuk om kettingen te maken. Jullie mogen best komen meedoen.' Twee jongens voegen zich bij het groepje. De anderen druipten af, zij vinden kettingen maken 'voor meisjes'. De volgende keer zien ze Karel in de poppenhoek bezig met de jongste kinderen. Hij speelt met ze mee en heeft er veel plezier in. Kennelijk kunnen mannen ook met dingen 'voor meisjes' spelen. De volgende keer als Karel aan tafel gaat knutselen, doen er meer jongens mee. Karel heeft hun stereotiepe beeld van jongensactiviteiten doorbroken.

PRAKTIJK

Het Meesterwerk: samenhang in het aanbod

Buitenschoolse opvang en basisschool werken een paar keer per jaar samen aan thema's. Medewerkers van school en buitenschoolse opvang werken de thema's gezamenlijk uit. Eerst ging de buitenschoolse opvang te veel mee met de thema's van de school, waardoor de activiteit te veel een verlengstuk werd van wat er op school gebeurde. Kinderen gingen daarover klagen. Nu bespreken de pedagogisch medewerkers met de kinderen wat ze rond het thema zullen gaan doen. Bij het thema geschiedenis kozen de kinderen bijvoorbeeld voor dinosaurussen. Ze gaan aan de slag om dinosaurussen te knutselen en zoeken plaatjes op in de bibliotheek en op internet. Ze zoeken ook op wanneer dinosaurussen leefden en hoe groot ze waren. De kinderen tonen hun werk op school op de afsluitende middag. De pedagogisch medewerkers zijn daar natuurlijk ook bij.

Bron: Schreuder, Valkestijn & Mewissen (2010).

Pedagogisch medewerkers die competitie inbouwen in hun activiteitenprogramma, zorgen er dan ook voor dat elk kind wel eens gelegenheid krijgt om bij de winnaars te horen. Dat kan door kinderen in groepen met elkaar wedstrijdjes te laten houden in plaats van individueel met elkaar te laten wedijveren. Daarom zijn estafette-wedstrijdjes vaak geschikter dan individuele prestaties. Hierbij wordt samenwerken in subgroepjes gecombineerd met competitie tussen die subgroepjes.

Balans tussen rustige en drukke activiteiten

De pedagogisch medewerkers houden rekening met verschillende behoeften van kinderen bij de samenstelling van hun activiteitenprogramma. Dus maken ze een mix van rustige en drukke activiteiten. Het is bekend dat jongens vaker dan meisjes houden van wilde spelletjes, stoeien en bewegen. Daar moet ook ruimte voor zijn, zonder dat het activiteitenprogramma ingedeeld wordt in jongens- en meisjesactiviteiten. Zo'n indeling beperkt jongens en meisjes en duwt hen te veel in hokjes. Ook jongens willen graag rustige activiteiten doen, maar dat

zullen ze minder laten blijken als ze het gevoel hebben dat het 'voor meisjes' is.

Doorgaande lijn naar de school

De centra voor buitenschoolse opvang die kinderen van één basisschool krijgen, kunnen hun activiteitenaanbod in samenwerking met die basisschool opzetten. Basisscholen zijn vaak verrast door alle mogelijkheden van de buitenschoolse opvang. Zo zijn er samenwerkingsprojecten mogelijk op het terrein van sociale competenties, wereldoriëntatie, sport en creativiteit.

Soorten activiteiten

Pedagogisch medewerkers streven naar een gevarieerd activiteitenaanbod. De soorten activiteiten die de buitenschoolse opvang kan opnemen in een programma zijn te veel om op te noemen: samen een schilderij maken, wandelen, toneel, sporttoernooi in het park, gezelschapsspelletjes doen, koken. Hoe weet je of dit gevarieerd genoeg is? Om dit te beoordelen is het handig om de verschillende soorten activiteiten in te delen in categorieën. Hieronder drie soorten indelingen: naar inhoud, naar aard en naar het doel van de activiteiten.

Een indeling naar inhoud van de activiteit

- › Creatief: met materialen tekenen, knutselen, bouwen, koken, timmeren.
- › Techniek: proefjes doen, ontdekken (vergrootglas), leren gebruiken van techniek (kompas), hutten bouwen.
- › Sport en beweging: klimmen, rennen, balspel, tikspel, boksen, buitenspel, bewegen bij de computer, gymnastiek, naar de speeltuin.
- › Toneel en muziek: toneelstukjes, verkleeden, muziek maken, zingen, dans.
- › Natuurbeleving en milieu: tuintjes en dieren verzorgen, kennismaken met dieren en planten, werken met natuurlijke materialen, naar de kinderboerderij of het bos.
- › Wereldoriëntatie: naar een museum, beroepen in de omgeving, zoeken naar informatie op internet.
- › Lezen en media: voorlezen, computerspelletjes, film kijken, bezoek aan bibliotheek.
- › Sociaal: leren conflicten oplossen, leren vergaderen, gezelschapsspelletjes, zelfredzaamheid.

De categorieën sluiten elkaar niet helemaal uit. Zo liggen creatieve en technische activiteiten heel dicht bij elkaar. Datzelfde geldt voor creatief en natuur. Het

werken met natuurlijke materialen zoals kastanjes of dennenappels gaat over natuur, maar ook over creatief bezig zijn.

Een indeling naar aard van de activiteit

Bij de indeling kun je ook rekening houden met de aard van en plaats waar je de activiteit kunt uitvoeren. Zie hoofdstuk 16 'Binnen- en buitenruimte'. Die indeling kan aangehouden worden om soorten activiteiten in te delen:

- › rustig spel;
- › bewegingsactiviteiten;
- › creatieve activiteiten;
- › constructiespel;
- › fantasiespel;
- › gezelschapsspel;
- › computer;
- › buitenspel.

Een indeling naar het doel van de activiteit

- › Recreatie: gericht op ontspanning en plezier.
- › Educatie: gericht op leerzaamheid: persoonlijke competenties.
- › Sociaal-emotioneel: gericht op ontwikkeling van sociale competenties en persoonlijke eigenschappen.

Ook bij deze indeling geldt dat activiteiten vaak meerdere categorieën betreffen. Elke educatieve activiteit in de buitenschoolse opvang is ook gericht op ontspanning en plezier. Het gaat erom waar het belangrijkste accent ligt. Het belangrijkste voordeel van dergelijke indelingen is de mogelijkheid om het eigen activiteitenaanbod af en toe tegen de meetlat te houden met de vraag: zijn we veelzijdig genoeg?

De plaats van de nieuwe media

Soms hebben pedagogisch medewerkers een zekere huiver voor het toelaten van mediagebruik in hun instituut: chatten, gamen, internet surfen, Hyves, computerspelletjes. Ook televisiekijken (of dvd-) wordt vooral bewaard voor de vakantieperiodes. Als reden wordt gegeven dat kinderen thuis al zoveel voor het beeldscherm zitten. Je zou echter die balans ook anders kunnen maken: meer mediagebruik op de buitenschoolse opvang en minder thuis, zodat kinderen thuis ook andere soorten spel doen. Over het al dan niet opnemen van nieuwe media in het activiteitenaanbod vindt vaak discussie plaats tussen het team en de ouders. En met de kinderen zelf.

Peter Nikken is expert op het gebied van mediaopvoeding. Hij zegt: 'Gecontroleerd mediagebruik met programma's en games van goede kwaliteit is een verrijking van het aanbod van de buitenschoolse opvang.'

De buitenschoolse opvang streeft daarmee de volgende doelen na:

- › vermaak en ontspanning;
- › stimulering van de ontwikkeling;
- › sociale contacten stimuleren.

PRAKTIJK

Een dilemma: horen mobieltjes, msn en Hyves erbij?

Het gebruik van internet plaatst de buitenschoolse opvang voor speciale dilemma's. Met behulp van msn of Hyves kunnen kinderen in de buitenschoolse opvang rechtstreeks contact hebben met hun beste vriend die niet op de buitenschoolse opvang zit. Dit geldt trouwens ook voor de mobiele telefoon. In hoeverre sta je intensieve contacten buiten de groep toe? Kinderen die met vriendjes en vriendinnetjes buiten bezig zijn, zijn minder intensief betrokken bij de groep. Dat wil de pedagogisch medewerker wellicht niet. Maar anderzijds: kinderen verbieden om met hun vriend buiten te chatten, voelt als opsluiten. Dat wil de pedagogisch medewerker waarschijnlijk ook niet. De uitkomst van deze discussie hangt af van de visie in het team. Een buitenschoolse opvang die vooral gericht is op het naar de zin maken van individuele kinderen en 'net als thuis' wil zijn, zal er geen bezwaar in zien om dit chatten toe te laten. Het verhoogt immers het welbevinden van de individuele kinderen. Een buitenschoolse opvang die vooral het groepsgebeuren en de gezamenlijke groepsactiviteiten belangrijk vindt, zal het chatten buiten de groep meer aan banden willen leggen. De gerichtheid op de individuele buitenwereld kan de concentratie op de groep en de gezamenlijke activiteiten verhinderen. Wel of niet chatten is ook een goed onderwerp om met de kinderen zelf te bespreken. Zij hebben hierover vast duidelijke ideeën! Zie hoofdstuk 14 'Kinderparticipatie'.

Vermaak en ontspanning

Het is duidelijk dat het televisiekijken en het spelen van spelletjes ontspannend en leuk is voor kinderen. Ze doen het graag, soms meer dan volwassenen goed voor hen vinden. Het mediagebruik moet daarom ingepast worden in alle andere dingen die kinderen in hun vrije tijd kunnen doen, zoals buiten spelen, met speelgoed spelen en allerlei creatieve en sportieve activiteiten. Begrenzing van het mediagebruik door de volwassenen is op zijn plaats. Dit gebeurt door gebruik van een kookwekker bij de computer of het uitzoeken van een bepaald programma waarnaar gekeken mag worden.

Hierbij is met name aandacht voor de confrontatie met geweld, seks en discriminatie. De buitenschoolse opvang zal die confrontatie ofwel willen vermijden ofwel die goed willen begeleiden door er met de kinderen over na te praten.

Stimuleren van de ontwikkeling

Veel spelletjes op de computer en programma's op televisie hebben een educatief karakter. Neem bijvoorbeeld de natuurdocumentaires van Animal Planet of National Geographic, of spelletjes op het gebied van constructie of de digitale 'gezelschapsspelletjes', waarbij de spelers zich aan regels moeten houden (www.spelen.nl). Kinderen krijgen via het beeldscherm een schat aan informatie over de wereld om hen heen. Net zoals op andere gebieden van educatie, moet je kinderen daar niet mee alleen laten. Kinderen steken er veel meer van op als de volwassenen met hen praten over de dingen die hun opvallen en die ze gezien of meegemaakt hebben. De pedagogisch medewerkers bemoeien zich dus actief met datgene wat op het beeldscherm plaatsvindt: ze kijken of doen mee, ze leven mee met de gebeurtenissen, ze stellen vragen aan de kinderen en ze beantwoorden vragen van kinderen. Zoals Justine Pardoën (Ouders Online) het uitdrukt: het is net zo normaal geworden om te vragen: 'Hoe was het op internet?' als 'Hoe was het op voetbal?'

Sociale contacten stimuleren

In tegenstelling tot wat wij vaak denken, zijn de nieuwe media een sociaal gebeuren. Daarom passen ze ook in het aanbod van de buitenschoolse opvang. Kinderen beleven de computer en de televisie vooral samen. De media lokken op dezelfde manier sociaal contact tussen de kinderen uit als spelletjes: ze praten erover, ze laten elkaar trucjes zien en leren wachten op hun beurt. Er zijn slechts enkele kinderen die zich met behulp van de media isoleren van andere kinderen. De pedagogisch medewerkers zijn hierop alert, zoals ze dat ook zijn op andere vormen van teruggetrokken gedrag van kinderen.

Tot slot

- › Vrij spelen en georganiseerde activiteiten: ze horen allebei bij de buitenschoolse opvang. Vrij spelen en buiten spelen gebeurt in bijna elk centrum voor buitenschoolse opvang. Het activiteiten aanbod en de wijze waarop het is georganiseerd, verschilt per centrum voor buitenschoolse opvang. Sommige organiseren de activiteiten vooral spontaan of vlak van tevoren. Andere hebben een draaiboek dat al ver van tevoren is klaargemaakt. En velen zitten daar tussenin: die bekijken per week of per maand wat er wordt aangeboden.
- › De keuzes hierin zijn afhankelijk van de pedagogische visie op het belang van georganiseerde activiteiten voor kinderen, maar ook van de praktische omstandigheden. De juiste balans tussen de mogelijkheden voor vrij spel en georganiseerde activiteiten is een regelmatig terugkerend aandachtspunt.

